

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Papp Zsolt*
Kézdivásárhely

Az emberi gőg, mint az Isten elleni lázadás megnyilvánulása, Reinhold Niebuhr tanításában

Human Arrogance as a Form of Rebellion against
God according to Reinhold Niebuhr. Abstract

The sinful human nature is a very important element in Reinhold Niebuhr's teaching. He approaches human nature and social behaviour not only from a theological viewpoint but also from the perspective of anthropology. In his works, Niebuhr also recalls historical evidences in order to display the destructive effect of human arrogance in society. He considers excessive arrogance as a method obscuring our finiteness and weakness.

Keywords: Reinhold Niebuhr, original sin, temptation, arrogance, society, finiteness, weakness.

Reinhold Niebuhr tudományművelése összekapcsolta teológiáját a történelem és a filozófia mélyreható analízisével is. Írásainak interdiszciplináris jellege azt a célt szolgálta, hogy a történelem és társadalom területén megfogalmazott diagnózisai aláhúzzák az általa kidomborított bibliai felismeréseket. A teológus Niebuhr természetesen nem kerülhette el a közéleti kritikáját, hiszen minden erejével és tudásával arra törekedett, hogy az általa hangsúlyozott igazságok ne maradjanak a templom falain belül. Az a ténykedése, hogy a teológia része legyen a társadalom mindennapjainak és ez határozza meg a közgondolkodást, felületesen szemlélve liberális jegyeket is hordoz magában. Ha azonban mélyrehatóan tanulmányozzuk teológiai gondolkodását, felfedezzük, hogy a bűn kérdésében Niebuhr nem mond ellent a klasszikus bibliai igazságoknak, csak igazolni igyekszik azokat a történelem és társadalom szempontjából is. Ezért a bűn kérdésének tekintetében inkább a neo-ortodoxia irányzatába sorolható.

---

* Papp Zsolt (sz. 1970) doktorandusz (Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskolája) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatott teológiai tanulmányokat (1991–1996). Előbb a Kézdimárkosfalvi Református Egyházközségben végzett lelkipásztori szolgálatot, 2002-től pedig a Kézdivásárhelyi Református Kollégiumban volt tanár. 2005 őszétől a New York-i Első Magyar Református Egyház választott lelkipásztoraként szolgált, 2010-től pedig ismét a Kézdivásárhelyi Református Kollégium vallásánára.

Albert Ritschl szemléletével egyetért addig a pontig, ahol mindketten ki mondják: a bűn melegágya az, hogy az ember véges, viszont vágyai végtelenek. Niebuhr azonban nem ezt a kettősséget tartja a bűn kizárólagos okozójának, hanem úgy látja: az teremti okot és lehetőséget a bűn elkövetésére, hogy hiányzik az emberből e kettős, ellentmondásos sorsának megfelelő hitbeli átélése.¹ A történelemből is levezeti, hogy az ember életének bizonytalansága és a léte korlátaihoz kötött félelmei a hatalom megszerzése felé irányítják az ő vágyait. Ebben a folyamatban az önmagával is küzdő emberi ész nem ismeri el a teremtettségben elnyert helyét: még magasabbra vágyik, olyan tartományokba, amelyek Istent illetik. Ez a hatalomvágygal ötvözött merészkedés, amellyel túllép a számára meghatározott határokon, megtöri a teremtés eredeti harmóniáját, konfliktusokhoz vezet, ezek pedig nemcsak az emberi kapcsolatokra terjednek ki, hanem az ember és természet viszonyára is, amely a teremtési rend szerint jól meghatározott és élhető volna.

Niebuhr úgy látja, hogy a Biblia két oldalról határozza meg a bűn kérdését. Az egyik a vallásos, a másik pedig a morális oldal. A vallásos dimenzió a mindenkori ember Isten elleni lázadása, a morális pedig az a naponként megismétlődő történés, hogy az ego kerül az életfolyamatok középpontjába, ez pedig az igazságtalanság formáját ölti magára az egyéni és társadalmi kapcsolatokban.² Figyelemre méltó az az etikai különbségtétel is, ahogyan Niebuhr az egyéni és társadalmi életvitelt szemléli. Diagnózisa ez: a társadalomban sokkal nehezebben lehet leküzdeni az önzést, mint az egyén életében. Ugyanis a társadalomban az érdekvédelem gátolja az önzés legyőzését.³

Niebuhr kritikusan szemléli azokat a próbálkozásokat, amelyek a bűn elkövetését az úgynevezett *testi vagy fizikai szférába* száműznék. Ő az egész emberi valót látja a bűn rabságában, és elveti azt a dualista mentalitást, amely tisztának tartja a lelket és felmentené a végső és jogos ítélet alól. E helytelen nézőpont gyökerét abban a neo-platonista beszivárgásban látja, amely – a hellenista elemek kíséretében – már a korai keresztyén gondolkodásba is beférkőzött. Ez a felfogás magát a végességet tekintette a bűnös állapot megfelelőjének. Niebuhr ezzel szemben a bűn elkövetésének lehetőségét látja az ember végességében és a korlátait elutasító emberi magatartásban. A neo-platonista gondolkodásmód tehát a mulandót azonosította a gonosszal. Ezért a lélek halhatatlanságában bízott és ezt eredendően és véglegesen jónak kiáltotta ki. Így lett a tapasztalati úton is végesnek és romlandónak meghatározott test – és minden, ami hozzá kötődik – a „sötét oldal” megfelelője. Niebuhr ezzel a téveszmével szemben tanítja a test és lélek szétválaszthatatlanságát és azt, hogy mindkettő kegyelemre szorul.

¹ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*. Vol 1. Charles Scribner's Sons, New York 1964, 178.

² Uo. 179.

³ Niebuhr, Reinhold: *The Moral Man and Immoral Society*. Charles Scribner's Sons, New York 1960, iX.

Niebuhr ugyancsak nagy hangsúlyt fektet a bűnt megelőző kísértés kérdésre. A Bibliával együtt vallja, hogy minden esetben, amikor az ember vétkezik, a kísértés megelőzi a cselekedetet. Ez természetesen nem menti fel az embert a felelősség alól, ugyanis ajándékba kapott szabad akarata folytán lehetőséget kap az ellenállásra is. E kétlépcsős folyamat feltérképezése nem az jelenti, hogy az ember mentesülne a felelősség alól, csupán megérteni segít a kísértés komoly veszélyét és egyetemes jellegét.

Az Ézs 14 világgossá teszi számunkra a Kísértő bukását. (A próféta egy földi birodalom, Babilon lehanyatlásának történetébe ágyazza be a Kísértő bukását.) Lucifer, a „fényes hajnalcillag” is fellázadt a teremtésben elfoglalt helye ellen, később pedig az embert bátorította az Isten elleni lázadásra.⁴ Trónkövetelése azonban áttörhetetlen erőbe ütközött, ténykedése pedig ítélet alá esett, aláhullt a mélységbe, mert Isten helyét próbálta elorozni a világegyetemben. Mivel azonban megítélt állapotában is lázadó maradt, a mindenkori embert is elvakítja hazugságaival, és őt is lázadásra sarkallja. A Kísértő ténykedése tehát megelőz minden emberi, gyarló cselekedetet. Így szellemi erejét komolyan kell venni. E folyamat megértése felszabadít minket egy másik kételyünk alól is: vajon Isten mindent és mindenkit jónak teremtett? Isten tényleg jónak teremtett mindent és mindenkit. Ilyennek teremtette Lucifert is, amint azt neve is tükrözi. Ő azonban visszaélt a teremtésben kapott szabad akaratával: önmaga választotta és teremtette meg a gonoszság és „sötétség” oldalát:⁵ *Leestél az égről, fényes hajnalcillag! Lehulltál a földre, népek legyőzője! Pedig ezt mondtad magadban: Fölmegyek az égbe, Isten csillagai fölé emelem trónomat, odaülök az istenek hegyére a messze északon. Fölmegyek a felhők csúcsára, hasonló lesznek a Felsőégeshez! De a sírba kell leszállnod, a gödör mélyébe.* (Ézs 14,12–15)

Niebuhr azt vallja, hogy az ember mindig tudatában van kettős állapotának. A bűn lehetősége tehát nem a megértés, hanem az elfogadás hiányában rejlik. A megoldás az alázat és a hála egységes álláspontja kellene hogy legyen. Ezek azonban híjával vannak a hit szempontjából átlagosnak tekinthető emberi életben.

Az ember egyszerre magasztos és ugyanakkor korlátolt is. De felismert paránsága mégsem indítja alázaatra, öntudatos nagysága pedig nem hálára, hanem lázadásra indítja. Egyszerre vagyunk homályosan látó és csillagokba tekintő lények, ugyanabban az időben vagyunk gyengék és nagyon erősek is. A természeti életforma egyszerűsége és átláthatósága és a lelki-szellemi lét komplex mivolta keveredik össze bennünk, és gondolkodásunk, életünk gyakran mozog ezeknek határán. Szabadság és szükség adta korlátok határozzák meg sorsunkat.⁶ Ez a kettős állapot, ha félelemmel és bizalom hiányával éljük át, mindenképpen fogékonyra tesz a kísértésekre, a második lépcsőfok pedig a bűn tetteges elkövetése.

⁴ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 180.

⁵ Uo. 180.

⁶ Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*. Fortress Press, Minneapolis 1991, 138.

Számos példát látunk arra nézve, hogy az ember miként próbálja védeni magát a természet adta létbizonytalanságokkal szemben. Mivel félelemei vezérelnek, ezt a védelmet képtelen úgy szervezni, hogy közben át ne lépje a teremtésben meghatározott korlátait. Ami pedig még súlyosabb, az a társadalomban is nyomon követhető. E kétségbeesett biztonságkeresésében az ember folytonosan embertársa rovására próbálja kiépíteni a maga „védelmi rendszerét”. A természettel szemben elkövetett visszaélések így tevődnek át a történelem folyására, és gyűlöletet, konfliktusokat gerjesztenek. Ebben az esetben is az alázat hiánya a problémák gyökere.

Az ember nehezen néz szembe ismeret- és tudásbeli korlátaival. Azt feltételezi magáról, hogy a megismerésnek olyan fokára ért, amely teremtményi státusza fölé helyezi jogait és privilégiumait. Viszont szellemi és fizikai végességének tagadása számos csapdát rejteget. Miközben tagadja életének relatív mivoltát, elkezd ideológiákat gyártani, és ezek környezetének és társadalmának pusztulását okozhatják. Niebuhr ezzel a szellemi göggel szemben emeli ki a tudás és tervezés alázatának biblikus szükségszerűségét.⁷

Röviden összefoglalva tehát, az ember gondolkodásában összekeveredik a végtelenségbe ágyazott vágy és a végesség, a szabadságérzet és az állandó megköztözöttség érzéséből fakadó aggodalom. Niebuhr pedig úgy látja, hogy ez az aggodalom előfeltétele a bűn elkövetésének. A kettős állapot keltette félelemérzetre az volna az ideális megoldás, ha az ember képes lenne átadni magát a hit által felfedezett mennyei szeretetnek. Ez azonban csak rövid időszakaszokra sikerül, intenzitása pedig igencsak hullámozó. Az igazán járható út az volna az ember számára, ha az Istenbe vetett bizalma elnyomná a természettel és történelemmel szemben érzett állandó kiszolgáltatottságának érzését: *Ne aggódjatok tehát, és ne mondjátok: mit együnk? – vagy: mit igyunk? – vagy: mit öltünk magunkra? Míndezt a pogányok kérdezzetik, a ti mennyei Atyátok pedig tudja, hogy szükségetek van minderre.* (Mt 6,31–32)

Niebuhr azt az álláspontot képviseli, hogy aggodalmaskodásunk állapotára nem úgy tekinthetünk, mintha az azonos lenne a bűnnel. Az aggodalmaskodás előfeltétele az Isten elleni lázadásnak, de ugyanakkor meghatározza az emberi keresést, a kreativitást, az alkotókedvet, és pedig mind tudományos, mind művészeti szempontból. El kell tehát fogadnunk, hogy a félelem és aggodalom jelen van a civilizációk és kultúrák születésének kezdetén.

A kreatív és destruktív elemek egyaránt jelen vannak az aggodalmaskodásban, és ezeket nem egyszerű dolog elválasztani egymástól. A szülő, például, egy életen keresztül aggódik gyermekéért és ezt az aggodalmat a „síron túlra” is kiterjesztené. Viszont vitatkozni lehet afelett, hogy aggodalma tényleg pozitív indíttatású és kizárólag a gyermek jövőjére vonatkozik, vagy ezzel egy időben egyfajta szülői kontroll és hatalomvágy megtestesítője is, amely által az életről alkotott ideológiáját élete határán túlra is kiterjesztené.⁸ A tökéletesség illúziója

⁷ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 182.

⁸ Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*, 139.

és a félelem valóságának állandó összekeveredése tehát meghatározza az ember aggodalmát.

A felelősséget vállaló ember számára talán ez a legnehezebb próba: spirituálisan felülemelkedni és tágabb látószögéből szemlélni a korlátolt földi élethelyzetet. Ehhez azonban nagyfokú bölcsesség és ugyanakkor alázat is szükséges. A politikus általában minden hazaszeretete és küldetéstudata mellett is elköveti azt a hibát, hogy saját ideológiáját tekinti abszolútnak. Ugyanígy téved a filozófus is, aki szubjektíven keresi a végső igazságot és nehezen fogadja el a hibalehetőségeket. Éppen ezért a legmagasztosabb emberi vállalkozásokban is egyszerre van jelen az alkotó és a romboló jelleg. Így keveredik az emberi ambíció is az értelmetlenség érzésével, hiszen az önmegvalósítás küzdelmében gyakran szembesülünk lehetőségeink korlátaival. Ebből az állapotból származtathatjuk a gög bűnét, amely saját sorsának feltétel nélkül próbál jelentőséget szerezni, s amelybe elkerülhetetlenül esik bele minden emberi élet.⁹

A klasszikus emberképről szóló tanítás a testiséget és az érzékiséget emelte általánosan a bűn rangjára. Ezzel szemben Niebuhr arra figyelmeztet, hogy ezek az emberi gög származékai. Az emberi gög pedig három megnyilvánulási formában lázad az Isten szuverenitásával szemben. Ezek a hatalom, a tudás és az önigazultság büszkesége.

1. A hatalom

Amikor az ember nem ismeri fel, vagy pedig képtelen elfogadni létének függőségét, a hatalom „építményébe” menekül, mint végső bástyába. Ezzel az önámítással próbálja megvédeni magát a létbizonytalanság keltette félelmektől. Ez a hatalomvágy azonban korántsem jelenti az erőt, hanem inkább az állandó gyengeség jele. Az „ego” nem érzi magát biztonságban, ezért minél több erőt és hatalmat próbál megmarkolni, hogy ellensúlyozza a biztonságérzet hiányát. Nem érzi elégségesnek azt a tiszteletet, amellyel a társadalom veszi körül, a fontosság érzése pedig sohasem elégséges számára, és emiatt vet be mindenféle eszközt a biztonság, a tisztelet és a fontosság érzetének növelésére. Érdekes, hogy ez a hatalomhoz és erőhöz való kétségbeesett ragaszkodás főleg azoknál az egyéneknél és csoportoknál jelentkezik, akik látszólag biztonságban vannak, hiszen a társadalom építményének felsőbb szintjén állnak. A kiváltságos pozíció elvesztésének félelme azonban meghatározza cselekedeteiket.

Az Ézs 47,3–7 éles kritikával mutatja be a hatalmasok kompromisszumok nélküli uralomvágyát. A szemléltetés eszköze itt is Babilónia bukása. Isten azonban elutasítja a hatalom gögjét: *Ne takarja semmi meztelenségedet, hadd lássák gyalázatodat! Bosszút állok kérlelhetetlenül! – mondja megváltónk, Izráel Szentje; Seregek URa az ő neve. Üljetek némán, menj sötét helyre, káldeusok lánya! Nem neveznek többé országok úrnőjének. Megharagudtam népemre, eltaszítottam örökségemet, és kezredbe adtam őket. Te pedig irgalmatlanul bántál velük, az örege is súlyos igát raktál. Azt gondoltad, hogy úrnő*

⁹ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 186.

maradsz örök időkre? Nem fontoltad meg ezeket, nem gondoltál a végére. Más szóval: a történelem, mint Isten nevelőeszköze, folyamatosan bebizonyította az idők során, hogy véges azoknak országolása, akik a hatalmat és az emberi erőt bálványozták és a mindenhatóság illúzióját próbálták kelteni.

A mohóság mint a hatalmi gőg mellékterméke elsősorban azoknál a feltörekvő csoportoknál jelenik meg, amelyeknek tagjai nem örökölték generációról generációra a hatalommal járó privilégiumokat. Megkaparintottak belőle egy szeletet, de az a félelmük, hogy el is veszíthetik azt, létbizonytalanságukkal ötvöződött, és mindez a kompromisszumok nélküli szerzés bűnébe taszítja őket.¹⁰

A hatalmi éhség és biztonságkeresés nemcsak a társadalomban okoz diszharmóniát, hanem megnyilvánul a természet mérhetetlen kiaknázásában is. A rövidtávú és kizárólag haszonelvű tervezés tönkretetheti azt a pozitív függőségi kapcsolatot, amely a teremtésben adatott ember és környezete számára. Amikor az ember kizárólag a haszonelvűség céljából tervez, meghódítandó ellenfélnek tekint a természetet, megbontja az életet biztosító egyensúlyt, mérhetetlenül teleltömi raktárait és elszakad az évszakok ritmikus lüktetésétől, amelyek éppen a kiszolgáltatottság érzésének ellenében ébresztették rá az embert az Istentől való függőség értékére. Holott Jézus bolond gazdáról szóló példázata is figyelmeztet: *Ezt teszem: lebontom a csűrjeimet, nagyobbakat építek, oda takarítom be minden gabonámat és javamat, és ezt mondom a lelkemnek: Én lelkem, sok javad van sok évre félretéve, pihenj, egyél, igyál, vigadozzál! Isten azonban azt mondta neki: Bolond, még ez éjjel elkéri tőled a lelkedet, kié lesz akkor mindaz, amit felhalmoztál?* (Lk 12,18–20)

A modern lélektan a kisebbség rejtett érzéséből vezeti le a hatalomvágyat. Adler meggyőződése az volt, hogy ezt a gondot kezelni lehet megfelelő terápiával. Az ember azonban képtelen megszabadulni önmaga felismeréseitől. Ráébredt arra, hogy a világegyetem egészét tekintve, ő csak egy szánalmas kis pont a grandiózus képzetben. Felismert, de ugyanakkor elkendőzött jelentéktelenségét azzal próbálja ellensúlyozni, hogy többletjelentőséget tulajdonít önmagának. Ha viszont nem Isten terve és értékrendje felől közelíti meg saját sorsát, bizonytalansága tovább fokozódik a megszerzett tudása arányában.

A hatalommal bíró ember kettős állapotát jól érzékelteti az ókori Egyiptom fáraóinak példája. Ezek az uralkodók halhatatlanoknak kiáltották ki magukat, azért, hogy biztosíthassák hatalmukat, de ugyanakkor állandó halálfélelemmel küszködtek, és nem tudtak megszabadulni végességük tudatától. A félelem egy része azonban ambícióvá és kreativitássá alakult, s így születtek meg a síron is túlmutató uralmi vágy műemlékei: a piramisok.¹¹ Az viszont tagadhatatlan: ha ez ember egyre inkább a hatalom birtoklásába ágyazza be magát, annál inkább fél, hogy elveszítheti ezt a kiváltságát. Azt a tényt azonban, hogy az emberi ambíciók nem ismernek határokat, nem a emberi képességek végtelenségének kell tulajdonítani, hanem a felismert korlátozottságának és végességének.

¹⁰ Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*, 142.

¹¹ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 193.

2. A tudás

A tudás adta intellektuális gög nem kevésbé ártalmas, de finomabban árnyalt, spirituális formája a hatalomváagnak. Időnként felismerhetetlenül összekeveredik a hatalombirtoklás leginkább agresszív formáival. Gondoljunk itt a legapróbb részletekig kidolgozott ideológiákra, amelyek kísérőelemei voltak egy-egy önkényuralmi rendszernek.¹²

Az intellektuális gögnek az a nagy buktatója, hogy egyfelől nem számol az emberi elme korlátozottságával, másfelől pedig leplezni próbálja a megszerzett ismeretek relatív jellegét. Ezen kívül az igazságkeresés, különösen a történelem, a filozófia, de a teológia területén is, magában hordozza a szubjektivitás veszélyét.

Ha a természettudományok valamelyikének területén végzünk kutatásokat, a kutató presztízse nincs annyira kiszolgáltatva a felfedezett eredménynek. Ha egy csillagot, egy geológiai képződményt vagy éppen egy pillangót vizsgálunk, a lehető legobjektívebb kutatási eredményeket nyugodt lelkiismerettel közölhetjük. Ha azonban teológiai vagy történelmi eseményeket kutatunk és kutatásunk eredményei közvetlen érintik népünk, családunk életét vagy netalán presztízst, hangsúlyozottan fennáll a szubjektivitás lehetősége.¹³

A filozófus, aki az igazságkeresés valamely távlatokat adó hegycsúcsán áll, elfelejti, hogy a felfedezett szellemi perspektíva ugyancsak részlegesnek bizonyul egy későbbi kor szemszögéből, tehát korántsem nyújta majd azt a teljességet, amelyet a pillanat kölcsönöz neki. Descartes, Hegel, Kant és Comte mindannyian elkövették azt a hibát, hogy teljességet próbáltak tulajdonítani felismeréseiknek, gondolataik azonban – minden nagyszerűségük mellett – az idő és a tér korlátai között maradtak.¹⁴

A tudás gögje még a legmagasabb fokú zsenialitás mellett is korlátozott látásmódot feltételez. A gondolkodó nem számol azzal, hogy ő maga is részese annak az időfolyamnak, amelynek értelmét feltárni próbálja. Tehát emberi oldalról lehetetlen elnyerni a történelem feletti teljes transzcendenciát.

Niebuhr rámutat arra, hogy a tudás gögjének gyarlósága nemcsak a gondolkodó ember létbizonytalanságát jelzi, hanem kifejezheti egy egész történelmi korszak félelmeit. Ennek a lázadásnak egyik jellemzője az az önhittség, amely éppen a saját gondolkodási rendszerben nem veszi észre ugyanazt a korlátozottságot, amelyet kritikusan emel ki mások gondolkodásában. A marxista gondolkodók, például, támadták a „burzsoá” kultúra ideológiával átszőtt életformáját, de nem vették észre azt, amit ma már tudunk róluk, hogy ellensúlyozási kísérletükkel a történelem egyik legmerevebb ideológiai rendszerét dolgozták ki.¹⁵ El kell fogadnunk tehát, hogy egy adott kor legmélyebbre menő

¹² Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*, 144.

¹³ Niebuhr, Reinhold: *Discerning the Sign of the Times*. Charles Scribner's Sons, New York 1946, 6.

¹⁴ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 195.

¹⁵ Uo. 197.

analízise is csak egy szeletet mutathat meg a valóságból. *Mert most tiükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre, most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, abogyan engem is megismert az Isten.* (1Kor 13,12)

3. Az öinigazultság büszkesége

A gőg harmadik formája – és ez egyben Isten elleni lázadás is: az öinigazultság gőgje. Az erkölcsi büszkeség gyakran megnyilvánul bennünk, amikor a szembenálló embertárs nem felel meg annak a morális standardnak, amelynek mi magunk vagyunk a mércéi. Ezt a magatartást főként a farizeusi életformában követhetjük nyomon a Bibliában. Nem véletlen tehát Jézus azon állandó törekvése, hogy megváltoztatni igyekezett e kegyességi csoport értékrendszerét és gondolkodásmódját. Az az újszövetségi elbeszélés, amely a vámszedőt szembesíti a bűnösselel, megmutatja, hogy saját morális rendszerünk bálványozása mennyire ellenkezik Isten akaratával.

Az öinigazultság gőgje tehát annak a folyamatnak a terméke, amelynek eredményeképpen önnön erényeinket tesszük végső igazsággá.¹⁶ Ha az emberiség történelmére tekintünk, azt állapíthatjuk meg, hogy az öinigazultság bűne – sajnos – nem csupán a szeszély kategóriájába tartozik. Ellenkezőleg: az öinigazultság gőgje, mint Isten elleni lázadás, számtalan igazságtalanságot és kegyetlenséget szült. Amikor hitéletünk első lépcsőfokain állunk, úgy gondoljuk, hogy Isten köteles megleckéztetni ellenségeinket. Ez azonban olyan énközpontú gondolkodásmód, amely azt feltételezi, hogy mi magunk állunk a teljesség és végső igazság oldalán. Niebuhr ebből vezeti le a spirituális gőg valóságát, amely a vallásos öinigazultság megnyilvánulási formája.¹⁷ Diagnózisa szerint ugyanaz az ember, aki előbb Krisztust fogadja el végső bírójaként, később azt bizonygatja, hogy Jézus igazsága azonos sajátjával, ellenfelei azonban távol állnak attól.

A vallásos uralom a dominancia egyik legrosszabb formája. Ennek az indiai kasztrendszer az ékes példája. A vallásos intolerancia szintén a kizárólagosság egyik legvérmesebb megnyilvánulása, és ezt számos történelmi példával szemléltethetjük. Jogos a római katolikus gondolkodást érintő protestáns kritika, hiszen a római egyház saját vallásos rendszerében véli felfedezni az exkluzív igazságot. Ez a spirituális gőg a morális önkény egyik nyilvánvaló formája. Ugyanakkor kritikusak kell lennünk a protestáns oldallal szemben is, hiszen a meggyőződés, hogy a protestáns irányzat sokkal prófétikusabb és igazabb, mint a római katolikus, buktatókat is rejt. Amikor azt gondoljuk, hogy az Ige megértése és megélése számunkra magasabb szintű erényt kölcsönöz, máris a vallásos öinigazultság csapdájába estünk.

Végső soron a spirituális gőggel szemben sincs földi garancia, hiszen azt a pillanatot is, amikor Isten színe előtt elismerjük, hogy gyarlók vagyunk, vallásos előnyök kovácsolására használhatjuk fel, és így ezt is a bűn eszközévé zülleszt-

¹⁶ Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*, 148.

¹⁷ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 200.

hetjük.¹⁸ Mindebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a bűn bármely formája elleni küzdelemünk értéktelen és eredménytelen, hacsak nem „felülről” kapunk segítséget ehhez.

A protestáns ortodoxia kitartott biblikus diagnózisa mellett, amely szerint minden ember egyformán bűnös Krisztus tisztaságával szemben. Pál szavai – *Isten pedig ezt az igazságát most nyilvánvalóvá tette a Krisztusban való hit által minden hívőnek. Mert nincs különbség: mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének.* (Róm 3,22–23) – szükséges tartozéka keresztyén bűnmegértésünknek. De ez a kijelentés és a rá épülő hit azonban komolyan veszélyeztetik morális értékrendszerünket és földi igazságszolgáltatásunkat. Ha abszolút módon értelmezzük, megszünteti a különbségtételt a krónikus hazudozó és a mérsékeltén igaz ember között, és talán még a józan különbségtétel lehetőségét is veszélyezteti az áldozat és elkövető között. Bár hitünk szerint e különbségek ténylegesen eltöröltetnek az ítélet végső szintjén, mégis szükséges, hogy a történelem értékelése során ideiglenesen határt vonjunk a cselekedetek közé. Egy adott történelmi szituációban éppen az egy kissé több vagy kevesebb becsület, illetve egy kicsivel több vagy kevesebb igazságosság közötti különbségek biztosítják a társadalmi egyensúlyt, illetve bizonyos esetekben szegénységet és elnyomást eredményeznek.¹⁹

Niebuhr tehát közös nevezőre hozza a bűnnel szembeni felelősség fokát, de megkülönbözteti a történelmet formáló cselekedetek erkölcsi minőségét. Amikor pedig Pál apostol felettes hatalmakról megfogalmazott tanítására tekint (Róm 13,1–7: *Minden lélek engedelmeskedjék a felettes hatalmaknak, mert nincs hatalom másától, mint Istentől, ami hatalom pedig van, az az Istentől rendeltetett. Aki tehát ellene szegül a hatalomnak, az az Isten rendelésének áll ellen...* stb.), óv attól, hogy tévedhetetlen morális értéket tulajdonítsunk bármely egyházi vagy politikai vezetésnek. Bár az apostoli tanítás teljes létjogosultságot tulajdonít a felettes hatalmaknak, és pedig mindenféle lázadással és politikai káosszal szemben, Niebuhr a kálvini szemléletet tartja helyesnek: a felettes hatalmak ugyan Isten eszközei a bűnök visszaszorításában, viszont ezek is Isten ítélete alá vannak rendelve.²⁰

Társadalmi téren, de egyéni szinten is úgy tekinthetünk a konkrétan elkövetett vétkekre, mint amelyek a bűn objektív és történelmi következményei és velejárói, s amelyekért felelősségre vonhatjuk a bűnöst, de nem csupán Isten színe előtt, hanem a társadalom előtt is. Például: hibát követ el és felelősséggel tartozik az, aki önzésével teszi tönkre családjá életét. Ha a felsőbbség hatalmi törekvése nem ismer határt, ez véték Isten előtt, mérhető társadalmi következménye pedig a szegénység vagy akár a háború is. Ennek tükrében talán jobban megérthetjük a hatalmasok, a nemesek, a bölcsek és a magukat igaznak tartók ellen szóló prófétai szó és ítélet keménységét is.

¹⁸ Rasmussen, Larry: *Reinhold Niebuhr Theologian of Public Life*, 150.

¹⁹ Uo. 154.

²⁰ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 221.

A próféták elsődleges feladatuknak tartották a bűn vallásos dimenzióinak leleplezését, mivel tisztán látták, sőt talán még tisztábban, mint a történelmi kereszténység, hogy az igazságtalanság éppen a görög társadalmi következménye. Bár Isten előtt mindannyian bűnösök vagyunk, azoknak, akik kiemelkedő tulajdonságaik vagy társadalomban betöltött pozíciójuk miatt képtelenek határt szabni uralmi vágyaiknak és törekvéseiknek, mindenképpen súlyos ítélet terhét kell elhordozniuk.²¹ Isten nem „olimpuszi” nyugalomban, a történelemtől és társadalomtól távol álló, despotikus istenség. Krisztus által ő nem csupán az örökkévalóságot formálja, hanem a históriát is. Ebben a tekintetben figyelemre méltók Pál apostol következő mondatai: *...azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszegyenítse a bölcséket, és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlenekek, hogy megszegyenítse az erőseket: és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek; és a semmiket, hogy semmikké tegye a valamiket; hogy egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt.* (1Kor 1,27–29)

Felhasznált irodalom

- Niebuhr Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*. Charles Scribner's Sons New York, 1964.
- Niebuhr Reinhold: *Discerning the Signs of the Times*. Charles Scribner's Sons New York, 1946.
- Rasmussen Larry: *Reinhold Niebuhr theologian of public life*. Fortress Press Minneapolis, 1991.
- Niebuhr Reinhold: *The Moral Man and Immoral Society*. Charles Scribner's Sons New York, 1960.

---

²¹ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man*, 223.